

Araştırma Makalesi | Research Article

ISSN (çevrimiçi): 2459-0185 ISSN (basılı): 2548-091X

Makale Geliş | Received: 10.11.2022

Makale Kabul | Accepted: 02.12.2022

Atıf | Cite as: Kaan Akar, "Kurum Han ile İmparator I. Nikephoros Arasındaki Siyasi Mücadeleler (807-811)", *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(2), Aralık 2022, s. 77-94.

DOI No: <https://doi.org/10.56252/turktarars.1202279>

KURUM HAN İLE İMPARATOR I. NİKEPHOROS ARASINDAKİ SİYASİ MÜCADELELER (807-811)

Kaan AKAR*

Öz

Asparuh Han'ın 679 yılında kurmuş olduğu Tuna Bulgar Devleti, Bizans İmparatorluğu ile yakın siyasi ilişkilerde bulunmuştur. Bu dönemde birçok savaş yaşamış olan iki devletin siyasi tarihlerinde Kurum Han ve İmparator Nikephoros arasındaki mücadele son derece önemlidir. İki hükümdar da aynı tarihlerde (802 ve 803) devletlerinde iktidara gelmişlerdir. Kurum Han'ın Tuna Bulgar Devleti tahtına nasıl oturduğu tartışmalı iken İmparatorun yönetimi devralması bir saray darbesi ile gerçekleşmiştir. İki savaşçı lider şartlar elverişli hale geldiğinde mücadeleye girişmişlerdir. 807 yılında başlayan Bulgar-Bizans çatışması 811 yılında İmparator Nikephoros' un savaş meydanında ölümü ile farklı bir döneme girmiş ancak 814 yılında da Kurum Han ölünce Bulgarlar bu zaferden yeteri kadar fayda sağlayamamıştır. Çalışmamızda Kurum Han'ın ve İmparator Nikephoros' un iktidara gelişleri sonrası gerçekleştirmiş oldukları mücadeleler yer almaktadır. Özellikle 811 Seferi ve bu seferin öncesindeki Tuna Bulgar Devleti ve Bizans İmparatorluğu siyasi durumları anlatılmıştır. İmparator Nikephoros' un 811 yılında ölümü ile Kurum Han ve İmparator Nikephoros arasındaki mücadele sona ermiştir.

Anahtar Kelimeler: Bulgar, Bizans, Serdika, Kurum, Nikephoros

THE STRUGGLES BETWEEN KURUM HAN AND EMPEROR NIKEPHOROS I (807-811)

Abstract

The Danube Bulgarian State, founded by Asparuh Khan in 679, had close political relations with the Byzantine Empire. The struggle between Kurum Han and Emperor Nikephoros is extremely important in the political history of the two states, which experienced many wars in this period. Both rulers came to rule in their states (802 and 803) on the same dates. While it is controversial how Kurum Khan came to the throne of the Danube Bulgarian State, the Emperor's takeover of the administration was realized with a palace coup. The two warrior leaders entered the fight when conditions became favourable. The Bulgarian-Byzantine conflict, which started in 807, entered a different period with the death of Emperor Nikephoros on the battlefield in 811, but when Kurum Han died in 814, the Bulgarians could not benefit enough from this victory. In our study, the struggles of Kurum Han and Emperor Nikephoros after they came to power are discussed. Especially the 811 Campaign and the political situations of the Danube Bulgarian State and the Byzantine Empire before this expedition were discussed.

* Arş. Gör., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, kaan.akar@erzurum.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4623-5369.

With the death of Emperor Nikephoros in 811, the struggle between Kurum Han and Emperor Nikephoros came to an end.

Keywords: Bulgarian, Byzantine, Serdika, Krum, Nikephoros

Giriş

İmparator Nikephoros döneminin en önemli ana kaynağı Theophanes Confessor'un yazmış olduğu Chronographia adlı eserdir. Theophanes İstanbullu aristokrat bir ailenin çocuğu olarak 758-60 yılları arasında dünyaya gelmiştir. İmparator V. Konstantinos tarafından saraya alınarak iyi bir eğitim hayatı yaşamasına vesile olunmuştur. Dindar bir kişiliği olan Theophanes manastır hayatı yaşamayı tercih etmiştir. V. Leon dönemindeki muhalefeti sebebiyle sürgüne gönderildikten sonra 818 yılında ölmüş ve ölümü ardından aziz ilan edilmiştir. Eseri olan Chronographia döneminin yakın zamana kadar bilinen en önemli ana kaynağıdır. Synkellos'un yarım kalan kroniğini onun isteği üzerine tamamlamıştır. Eser 284 yılında başlar ve 813 yılında son bulmaktadır. Bu eser Theophanes tarafından 810-814 arasında şu anda olmayan kaynaklar görülerek yazılmıştır. Türk tarihi açısından son derece önemli olan bu eserde Bulgar tarihinde Kurum Han dönemi net bir şekilde görülmektedir. Theophanes 'in İmparator Nikephoros'dan şahsi öfkesi sebebiyle eserinde hakkında olumsuz eleştiriler bulunmaktadır.

Bir diğer önemli ana kaynak da anonim kronik olarak bilinen 811 Kroniği veya Scriptor Incertus de Leone Armenio'dur. Bu eser 1936 yılında Vatikan arşivinde Bulgar tarihçi Ivan Dujcev tarafından bulunmuştur. Bu tarihe kadar İmparator I. Nikephoros dönemi hakkında Theophanes'in Chronographia adlı eseri dönem hakkında en önemli kaynak olarak kullanılmaktadır. Eser 811 yılında Bulgar Kurum Han'ın İmparator Nikephoros arasında meydana gelen 811 yılı seferini detaylı bir şekilde sunmaktadır. Eserin diğer bölümlerinde de Michael Rangabe (811-813) yılları ve V. Leon (813-820) dönemleri konu edilmiştir.

Bizans İmparatoriçesi İrene ve oğlu imparator VI. Konstantin'in dönemlerinin ortak amacı Balkanlarda İmparatorluğun yeniden hâkimiyetini kurmaktır¹. Bu politika Tuna Bulgar Devleti ve Bizans İmparatorluğunu Balkanlarda karşı karşıya getirmiştir². VI. Konstantin'in annesi tarafından tahtından uzaklaştırılması³ ve İmparatoriçenin de bir saray darbesi ile hükümeti kaybetmesi neticesinde tahta çıkan Arap asıllı imparator I. Nikephoros⁴ bu politikayı sürdürmeye devam etmiştir⁵. Onun yönetiminde Bizans, Batı Trakya, Makedonya ve Yunanistan'da bulunan Sklavenileri⁶ boyunduruk altına almak için mücadele etmiştir⁷. Nikephoros'un sürdürdüğü bu politikada başarı sağlanması durumunda imparatorluk askeri ve mali anlamda güçlenecektir ve böylece Tuna Bulgar

¹ Osman Karatay, *Bulgarlar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018, s. 189.

² David Marshall Lang, *The Bulgarians From Pagan Times to the Ottoman Conquest*, Thames And Hudson, Southampton 1976, s. 50.

³ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev: Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011, s. 168.

⁴ Arap kökenli olan devlet hazinedarı Nikephoros eski Gassani Arap Krallığı hükümdarı Cabale'nin soyundan geldiği bilinmektedir. John Juluis Norwich, *Bizans Yükseliş Dönemi (803-1081)*, Çev: Selen Hırçıl, Kabalci Yayınevi, İstanbul 2013, s. 19; Lang, s. 50.

⁵ Ostrogorsky, s. 171; Karatay, *Bulgarlar*, s. 190.

⁶ Erken Ortaçağ'da Balkanlara yerleşmiş olan Slav topluluklarına verilen genel isimdir.

⁷ Panos Sophoulis, *Byzantium and Bulgaria, 775-831*, Brill, Leiden-Boston 2012, s. 176.

Devleti'nin Slavları hâkimiyeti altına alarak genişlemesi engellenmiş olacaktır. Böylece Bulgarlar Tuna Ovası ve Dobruca bölgeleri arasında kalacak, İmparatorluk daha önce kaybettiği Balkan coğrafyası üzerindeki gücünü tekrar sağlayabilecektir. İmparator Nikephoros'dan önce II. Jusitnian ve V. Konstantin de Batı Trakya ve Güney Makedonya'da yerleşik Slavları⁸ hâkimiyet altına almak için birçok çaba sarf etmişlerdir⁹. İmparatoriçe İrene de tahtını sağlamlaştırmak ve kendi iktidarını güçlendirmek için¹⁰ kolay yoldan başarı sağlamak ümidiyle Bulgar sınırından uzak bölgelerde Makedonya ve Yunanistan Slavlarını hedef alarak bu Balkan politikasını devam ettirmiştir¹¹. İmparatoriçe 782 yılında General Stavrakios'u kalabalık bir orduyla Balkanlara¹² göndermiştir¹³. Stavrakios komutasındaki ordu önce Thessaloniki'deki (Selanik) Slav yerleşimlerine saldırmış ardından Teselya üzerinden güney istikametine doğru yürümüştür¹⁴. Burada zayıf bir Slav direnişi ile karşılaşmış olsa da bunun üstesinden kolaylıkla gelmiştir. Slavların yoğun olarak bulunduğu Mora üzerine baskınlar düzenlemiştir¹⁵. Görünüşte bir zafer elde edilmiş ama bunun somut getirileri az olmuştur. Yine de bu başarılar İstanbul'da coşkuyla karşılanmış¹⁶ ve bu zafer, Yunanistan ve Güney Balkanların imparatorluğun hâkimiyetine gireceğini dair inancını artırmıştır¹⁷. Bu amaçla Trakya ve Helen Themalarına ek olarak bu iki Themadan oluşturulmuş Edirne merkezli bir başka Thema olan Makedonya Theması kurulmuştur. Bu Thema'nın ismi dışında Makedonya ile hiçbir bağı yoktur ancak bu isim bir hedefi yansıtmaktadır¹⁸. Bu hedefe göre Makedonya Slavlardan alınacak ve tekrar imparatorluk toprağı yapılacaktır¹⁹. Bizans'ın Güney Balkan topraklarında genişleme siyasetine uygun olarak Bulgarlara karşı dirençli bir savunma hattı oluşturmak²⁰ için 784 yılında Ankhialos,²¹ Markellai,²² Beroia²³ ve Philippopolis²⁴ kaleleri inşa edilmişti²⁵. Bizans İmparatorluğunun Makedonya'ya yönelik bu harekâtına karşı koymak için Bulgar Han'ı Kardam, Makedonya'daki Slavlarla müttefik olmak adına bölgeye asker göndermiştir²⁶. İki devletin bölgeyi ele geçirmek üzere verdiği çetin

⁸⁸ Osman Karatay, "Tuna Bulgarları", *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Ed. Osman Karatay, Serkan Acar, Kitabevi Yayınları İstanbul 2013, s. 276-277.

⁹ Denis P. Hupchick, *The Bulgarian-Byzantine Wars for Early Medieval Balkan Hegemony*, Palgrave Macmillan, USA 2017, s. 68.

¹⁰ Sophoulis, s. 161.

¹¹ Warren Treadgold, *The Byzantine Revival 780-842*, Stanford University Press, California 1988, s. 71.

¹² Steven Runciman, *The First Bulgarian Empire*, G. Bell & sons Limited, Londra 1930, s. 34; Ostrogorsky, s. 179.

¹³ Sophoulis, s. 161.

¹⁴ Runciman, s. 34.

¹⁵ Theophanes, *The Chronicle of Theophanes the Confessor, Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*, Clarendon Press, Oxford 1997, s. 630-631.

¹⁶ Sophoulis, s. 162.

¹⁷ Hupchick, s. 68.

¹⁸ Ostrogorsky, s. 181-182.

¹⁹ Hupchick, s. 68.

²⁰ Sophoulis, s. 162.

²¹ Bulgaristan'ın Pomorie kenti sınırları içinde bulunmaktadır.

²² Bulgaristan'ın Karnobat kenti sınırları içinde bulunmaktadır.

²³ Bulgaristan'ın Razgrad şehri sınırları içinde bulunmaktadır.

²⁴ Bulgaristan'ın en önemli şehirlerinden olan Filibe sınırları içinde bulunmaktadır.

²⁵ Treadgold, s. 124; Ostrogorsky, s. 182.

²⁶ Karatay, *Bulgarlar*, s. 189; Ayşe Kayapınar, "Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti", *Balkanlar El Kitabı*, Ed: Osman Karatay, Bilgehan A. Gökteğ, Cilt 1, Karam Araştırma ve Yayıncılık, Çorum/Ankara 2006, s. 112.

mücadele 789 yılında Bulgarların Bizans Thema kuvvetini yenilgiye uğratması²⁷ ile birlikte durum bir süre Bulgarların lehine dönmüştür²⁸. 802 yılında İstanbul'da gerçekleşen saray darbesi²⁹ ile imparatorluk tahtına I. Nikephoros'un oturması³⁰ Bizans'ın bölgeye olan yakın ilgisinin artırmasına sebep olmuştur. İmparator yaşanan ikona tartışmaları ve doğu sınırında Araplara karşı alınan başarısız sonuçlar neticesinde ülkedeki kötü havayı dağıtarak yükselişe geçmek için Makedonya ve Yunanistan üzerindeki imparatorluk hâkimiyetini kesin olarak sağlamaya karar vermiştir³¹. 805 yılında başlatılan harekât ile Mora yarımadasındaki tüm Slavlar Bizans hâkimiyetini tanımaya zorlanmış ve Patras şehri³² Slavlardan geri alınarak yeniden inşa edilmiştir³³. Mora'da ele geçirilen tüm topraklar imparatorluğun çeşitli noktalarından bölgeye getirilen Bizanslılar ile iskân edilmiştir³⁴. İmparator Nikephoros, yeniden iskânlarla bölgede yaşayan Slavları Bizans kültürünü kabule zorlamış bunun için de Slavlar üzerinde baskılar kurulmuştur. Bu amaçla 809 yılından itibaren Slavlara yoğun bir din propagandası uygulanmaya başlanmıştır. Slav kilisesine sadece Yunancanın resmi dil olduğu bir kilise örgütlenmesi dayatılmıştır. Ancak Yunanca, Slavlar arasında muteber bir dil olmaması sorunları beraberinde getirmiştir³⁵. Bölgeye getirilen ve Yunanca konuşan yerleşimciler ve kilise marifetiyle Bizanslılar, Slavlara egemen olmaya başlamıştır³⁶. Pelepones Slavlarının bu denli kolay bir şekilde hüküm altına alınması İmparatora kuvvetli bir ordu, yeniden iskân edilen nüfus ve kilise yardımı ile daha özenli ve planlı bir çaba ile Batı Trakya ve Makedonya'yı da imparatorluğa kazandıracağı inancını getirmiştir³⁷. Bu sebeple 807 yılında Araplarla çok da Bizans lehine olmayan bir barış anlaşması yapılmış,³⁸ Anadolu'da hem asker olabilecekleri tespit etmek için hem de Yunanistan'a iskân edilebilecekleri belirlemek için bir nüfus sayımı yapılarak yeni vergiler toplanmaya başlanmıştır³⁹. Bu şekilde Helen ve Makedonya Themalarını güçlendirmek için 12 bin asker daha ilave edilmiştir. Serdika'da (Sofya) Bizans hâkimiyeti pekiştirilmiş ve şehrin surları yeniden inşa edilmiştir. Bulgarlara karşı Makedonya ve Struma Vadisini koruma altına almak için Philippopolis'ten doğu Balkan dağlarına kadar olan kaleler tahkimatını genişletilmiştir⁴⁰.

²⁷ Runciman, s. 34.

²⁸ Theophanes, s. 643; Sophoulis, s. 167.

²⁹ Runciman, s. 36.

³⁰ Treadgold, s. 128; Sophoulis, s. 173.

³¹ Hupchick, s. 69.

³² Ostrogorsky, s. 179; Romilly Jenkins, *Byzantium The Imperial Centuries AD 610-1071*, Barnes&Noble Books, New York 1993, s. 122.

³³ Norwich, s. 21.

³⁴ Sophoulis, s. 173; Hupchick, s. 70.

³⁵ Osman Karatay'ın ifadelerine göre Slavlar dillerine bağlı bir millettir ve Slav kelimesi söz manasına gelen "Slovo" kelimesi ile bağlantılıdır. Slavların dil şuuru Karatay başka bir millette görülemeyecek düzeyde olduğunu belirtmiş ve onların yayılmaları bugünkü konumlarına gelmeleri ordu ve siyasi gücün ziyade dil ile olduğunu aktarmaktadır. Hatta Slavca konuşmayan toplumlara dilsiz anlamına gelen Nemets kelimesini kullanmaktadırlar. Karatay, *Bulgarlar*, s. 207-208.

³⁶ Sophoulis, s. 178; Jenkins, s. 123; Norwich, s. 21; Zlatarski, s. 126.

³⁷ Ostrogorsky, s. 182.

³⁸ Sophoulis, s. 179; Hupchick, s. 69; Casim Avcı, *İslam-Bizans İlişkileri 610,847*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 87-88.

³⁹ Jenkins, s. 120.

⁴⁰ Treadgold, s. 148-152; Hupchick, s. 69; Jenkins, s. 118.

Kurum Han'ın Tuna Bulgar Tahtına Çıkışı

Frank İmparatorluğunun yükselişi ve ünlü hükümdar Büyük Karl (Charlemagne) hükümdarlık süreci de aynı döneme tesadüf eder. Frankların 787 yılında Bavyera'yı ele geçirmeleri⁴¹ onları artık inkıraz evresine giren Avarlar ile komşu haline getirmiştir⁴². Avarlar ile girdiği mücadeleden galip çıkarak Avar mülküne sahip olmak isteyen Charlemagne 791 yılında Avarların üzerine yürümüştür⁴³. Avarların bu saldırıya cevap verme yeteneği sınırlı olduğu anlaşılmaktadır⁴⁴. Fakat yine de savaş uzun sürmüş ve Charlemagne'nin oğlu Pepin idaresindeki Frank ordusu, 796 yılında Avarların batı topraklarını tamamen istila etmiştir⁴⁵. Batı topraklarını kaybeden Avarlar, Panonya⁴⁶ bölgesine doğru kaçmaya başlamışlardır⁴⁷. Bu kaçış sırasında Avar kökenli olmayan halklar ayaklanmaya ve Avarlardan ayrılmaya başlamışlardır,⁴⁸ bunlardan biri de Avar topraklarında yaşayan Bulgarlardır⁴⁹. Bu kopmalardan Tuna Bulgarları yararlanmıştır. Bu dönemde Bulgar tahtında Kardam Han bulunmaktadır gelişmeleri yakından takip ederek hem Avarlardan ayrılan Bulgarları kendi güçlerine katmış hem de batıdan gelmekte olan göç dalgasını Bulgarlara zarar vermeden kontrol etmeye çalışmıştır. Avarların bir kısmı Bulgarların yüksek hâkimiyetini tanıdılar, batıdaki toprakları Franklar tarafından işgal edilen yenik Avar devletinin doğudaki toprakları da Bulgarlar tarafından ele geçirildi⁵⁰. Böylece Franklar ve Avarlar Aşağı Tisza nehri sınır olmak üzere komşu olmuşlardır⁵¹. Ancak Franklar ve Bulgar arasında bir tehdit baş göstermediği için iki taraf da ileri gitmemiştir⁵². Kurum Han'ın⁵³ da Tuna Bulgar Devletine intikali bu sıralarda gelen Bulgar grupları vasıtasıyla olmuştur⁵⁴.

Kurum Han'ın⁵⁵ kökeni⁵⁶ ve Tuna Bulgar tahtına nasıl geçtiği hakkında farklı varsayımlar söz konusudur. Bunlardan ilki onun Avarlar içinde yaşayan Bulgarlar arasında yetenekleri ile tanınmış yerel liderlerden biri olduğudur⁵⁷. İkinci olarak onun

⁴¹ Avarlar 715 yılından itibaren Bavyera Dükaliği aynı sınırı paylaşmaktaydılar.

⁴² Hupchick, s. 70; Neville Forbes, *The Balkans: The History of Bulgaria and Serbia*, Clerandon Press, Oxford 1915, s. 22.

⁴³ Ostrogorsky, s. 182; Georgios Kardaras, *Byzantium and the Avars, 6th-9th Century AD Political, Diplomatic and Cultural Relations*, Brill, Leiden-Boston 2010, s. 117.

⁴⁴ Sophoulis, s. 180; Kardaras bunun sebebini şu ifadelerle açıklayarak savaşçı özelliklerinin azaldığı ve yerleşik olunmasına bağlamaktadır: “*Mezarda artık ölümlere silah yerine orak, kova, keser gibi tarım aletlerinin yanı sıra evcil hayvan ve kümes hayvanlarının kemikleri eşlik ediyordu. Öte yandan, iskelet kalıntılarının antropolojik analizi, çoğu durumda, savaşta yaralanmalardan değil, ağır işlerden kaynaklanan travmaların izlerini göstermektedir.*” Kardaras, s. 117.

⁴⁵ Hupchick, s. 170.

⁴⁶ Drava, Sava ve Tuna nehirleriyle çevreli şu anda Macaristan'ı ve Erdel topraklarını sınırları içine alan bir bölgedir.

⁴⁷ Runciman, s. 37.

⁴⁸ Ostrogorsky, s. 182; Kayapınar, s. 112.

⁴⁹ Karatay, *Bulgarlar*, s. 193.

⁵⁰ Karatay, *Bulgarlar*, s. 190.

⁵¹ Lang, s. 51.

⁵² Zlatraski, s. 126.

⁵³ Kurum kelimesi Türkçede “Kurmak, Kale, Hisar anlamına gelmektedir. İbrahim Kafesoğlu, *Bulgarların Kökeni*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1985, s. 24; Aynı zamanda Kanun, yasa, gelenek, toy, düğün anlamına gelmektedir. Karatay, *Bulgarlar*, s. 195.

⁵⁴ Karatay, *Bulgarlar*, s. 194; Ostrogorsky, s. 182.

⁵⁵ Kurum Han hakkında detaylı bilgi için: Ali Ahmetbeyoğlu, “Kurum Han”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 25, 1989. s. 44-48,

⁵⁶ Frederick B. Chary, *The History of Bulgaria*, Greenwood, California 2011, s. 4.

⁵⁷ Runciman, s. 37

Kubrat Han'ın çocuklarından birinin özellikle de Kuber Han'ın⁵⁸ neslinden yani dolayısıyla Dulo soyundan geldiğidir. Böylece Tuna Bulgar tahtına kan olarak hakkı olduğu ve Kardam Han'ın ölümü ile bu neslin hayatta kalan yegâne üyesi olduğudur⁵⁹. Üçüncü ve son varsayım da Avarların doğu topraklarını ele geçiren Bulgarların lideri olduğu ancak Avar mülkünde yaşayıp Tuna Bulgarların içinden çıktığı ve bu savaşta gösterdiği kahramanlık ve yararlılığın ona taht yolunu açtığıdır. Tarihi tam bilinmeyip 802 ya da 803 yıllarında öldüğü tahmin edilen Kardam Han'dan sonra oluşan bölünmüşlüğü Bulgar bolyarları arasında destek sağlayarak Dulo neslinden olması vesilesiyle Kurum Han'ın tahtı kazanmış olması olasıdır⁶⁰. Kurum Han'ın Tuna Bulgar tahtına çıkışı 803 yılında gerçekleşmiştir⁶¹. Tahta çıkışı bir hanedan değişikliği olsa bu muhtemelen çatışmalı bir süreci de beraberinde getirecek ve yaşanan olaylar kaynaklara yansımış olacaktır ancak böyle bir yansıma söz konusu değildir⁶². Buradan hareketle Kurum Han'ın meşruluğunun kabul edildiği ve Bulgarlar arasında itibar gördüğü düşünülebilir. Kurum Han iktidara geldikten sonra bir kez daha Avar seferine çıktığı bilinmektedir. Batıda Frank ve doğuda Bulgar saldırılarından kurtulmuş iki devletin de girmediği bir bölge olan Erdel'de varlığını sürdürmeye çalışan Avarlar üzerine çıktığı seferde⁶³ bölgedeki Avar ve Slavları hâkimiyet altına almıştır⁶⁴ ve Transilvanya'yı da topraklarına katarak⁶⁵ devletin sınırlarını genişletmiştir⁶⁶. 803 yılında tahta çıkan Kurum Han bozkırlı özelliklerini yitirmemiş bir savaşçı önderdir. Kurum Han, Avarların çöküşü ile birlikte devletine yeni nüfusların girişiyle askeri gücünün sayısını da artırmıştır dahası ele geçirdiği Panonya⁶⁷ ve Transilvanya⁶⁸ topraklarından⁶⁹ almış olduğu haraçlarla Bulgar ekonomisini de güçlendirmiştir⁷⁰.

Kurum Han ve İmparator Nikephoros Arasında Mücadelenin Başlaması

İmparator Nikephoros güney Balkan topraklarında hâkimiyet kurmak amacıyla ve Bulgarların daha fazla güçlenmesini ayrıca Trakya'ya olan akınlarını kesmek amacıyla Bulgarlar üzerine 807 yılında sefere çıkmaya karar vermiştir⁷¹. O yılın bahar aylarında Makedonya ve Trakya Themalarına takviye kuvvetler sağlamış ve ordusunun başına geçerek İstanbul'dan Bulgar topraklarına yola çıkmıştır⁷². Ancak ordu içinde İmparatora karşı bir hoşnutsuzluk bulunmaktadır⁷³. Araplarla Bizans yararına olmayan ve küçük

⁵⁸ Kuber Han hakkında detaylı bilgi için: Osman Karatay, "Kuber Han'ın Göçü ve Türk İsimli Sırp Kralları", *Bilgi*, S. 18, Yaz 2001, s. 27-47.

⁵⁹ Karatay, *Bulgarlar*, s. 195; Hupchick, s. 73.

⁶⁰ Hupchick, s. 73; Karatay, *Bulgarlar*, s. 194.

⁶¹ John Fine, *The Early Medieval Balkans*, The University of Michigan Press, USA 2000, s. 94; Vasit Nikolov Zlatarski, "Kurum Han", Çev: Türker Acaroğlu, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 11, 1982, s. 125.

⁶² Karatay, *Bulgarlar*, s. 194-195.

⁶³ Geze Feher, *Bulgar Türkleri Tarihi*, Türk Tarih Kurum Yayınları, Ankara 1984, s. 52.

⁶⁴ Fine, s. 94; Kardaras, s. 90.

⁶⁵ Norwich, s. 21; Kafesoğlu, s. 24; Alexandru Madgearu, *Byzantine Military Organization on the Danube, 10th-12th Centuries*, Brill, Leiden-Boston 2013, s. 71.

⁶⁶ Karatay, *Bulgarlar*, s. 194; Fine, s. 94.

⁶⁷ Chary, s. 4.

⁶⁸ Runciman, s. 37; R. J. Crampton, *A Concise History of Bulgaria*, Cambridge University Press, Cambridge 2005, s. 10.

⁶⁹ Zlatarski, s. 126.

⁷⁰ Sophoulis, s. 181.

⁷¹ Fine, s. 95.

⁷² Sophouliis, s. 184; Theophanes, s. 662.

⁷³ Zlatarski, s. 126.

düşürücü olarak nitelenen bir anlaşma⁷⁴ yapılmasından dolayı rahatsız olan Thema birlikleri Araplar yerine Bulgarlar üzerine gitmenin yanlış olduğunu düşünmüşlerdir⁷⁵. Bu sebeple Edirne'ye ulaşan İmparator kendisine karşı bir komplo hazırlığı olduğunu öğrenmiştir⁷⁶. Komploya karışan ordu içindeki askerlerin kim oldukları tespit edilerek cezalandırılmışlardır. Bu sebeplerle seferi yarıda keserek duruma hâkim olmak için İstanbul'a geri dönmüştür⁷⁷. 807 seferi Edirne'de⁷⁸ son bulmuş ve umulan etkiyi gösterememiştir. Ancak Makedonya Theması Makedonya topraklarındaki Slavların üzerine gitmeye devam etmiş ve Struma Vadisi üzerinde düzeni ve hâkimiyeti sağlamıştır. Aynı şekilde Helen Theması da Yunanistan üzerindeki Slavlara başarılı operasyonlar gerçekleştirerek burada imparatorluk otoritesini sağlamaya çalışmıştır. Themalar Serdika'da savunmayı tahkim etmişlerdir⁷⁹. İmparator tarafından Serdika, Batı Trakya ve Doğu Makedonya'ya Anadolu'dan⁸⁰ gönderilen insanlar yerleştirilmeye devam edilmiştir⁸¹. Bizans İmparatorluğu tarafında bu faaliyetler söz konusu iken kaynaklarda Kurum Han'ın ve Bulgarların ne yaptığı hakkında net bilgi bulunmamaktadır⁸². Şüphesiz Kurum Han, Bizans'ın ilerleyişi hakkında bilgi sahibidir ve yakından takiptedir. Ancak herhangi bir askeri müdahalede bulunmamıştır. İmparatorluk ile kıyaslanınca Bulgarların sınırlı bir askeri gücü olduğu açıktır. Kurum Han'ın doğru zamanı ve gereken fırsatın oluşmasını beklemesi, ona göre bir savunma tertibatı almaya çalışıyor olması tahmin edilebilir.

İmparatorluğun Bulgarlar üzerinde oluşturduğu tehdidin yönü Trakya'dan Makedonya ve Struma vadisi üzerine doğru kaymış görünmektedir⁸³. Bu bölgenin Bizans'ın elinde olması Bulgarların Balkanlarda batı istikametinde ve güneye doğru ilerlemesini engelleyecek ve böylece kendilerini batıda Franklar ve doğuda Bizans'ın arasında sıkışmış, olarak bulacaklardı⁸⁴. Bu da zaten sınırlı bir kaynağa sahip olan Tuna Bulgarları için büyük zorlukların ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Kurum Han'ın böyle bir durumda kalmak istemeyeceği şüphesizdir bu sebeple tüm güçlerini toplayarak Struma vadisi ve Sofya havzasında bulunan İmparatorluk Themalarına 809 yılı⁸⁵ başlarında saldırıya geçmiştir⁸⁶. Vladaya geçidinden geçen Bulgarlar Struma Nehrinin yukarı vadilerinden güneye doğru ilerleyerek saldırıya geçmiştirler. Bu saldırının esas hedefi Serdika 'ya yakın olduğu bilinen ve ona hemen desteğe gelebilecek olan Makedonya Themasıdır⁸⁷. Daha önce kuruluşundan bahsettiğimiz Makedonya Theması Trakya ve Helen Themalarından toplanan askerlerle oluşturulmuş ve İmparator Nikephoros tarafından Anadolu'dan getirilen ve Themaya dâhil edilen askerlerden mürekkebtir Thema iki yıldır bölgede yerli Slavlarla mücadele etmektedir. Thema'da İstanbul'dan gönderilen üç yıllık maaşlarını almak için toplanmış 12 bin asker

⁷⁴ Norwich, s. 20.

⁷⁵ Hupchick, s. 74.

⁷⁶ Karatay, *Bulgarlar*, s. 195; Theophanes, s. 663; Fine, s. 95.

⁷⁷ Sophoulis, s. 184.

⁷⁸ Runciman, s. 38.

⁷⁹ Hupchick, s. 74.

⁸⁰ Runciman, s. 40.

⁸¹ Sophoulis, s. 184.

⁸² Zlatarski, s. 128.

⁸³ Jenkins, s. 120.

⁸⁴ Zlatarski, s. 127.

⁸⁵ Ostrogorsky, s. 183.

⁸⁶ Karatay, *Bulgarlar*, s. 195.

⁸⁷ Fine, s. 95.

bulunmaktadır⁸⁸. Maaş ödemeleri sırasında kampta güvenlik önlemleri ikinci planda kalmıştır⁸⁹. Kurum Han'ın maaş dağıtımını sırasında yaşanabilecek kargaşanın askerlerin gafil avlanmasına sebep olacağını biliyor olmalıdır⁹⁰. Kurum Han saldırı için Thema'nın bulunduğu vadide hızlıca ilerleyip saldırmak yerine, dağlar üzerinden sadece bölgedeki Slavların bildiği patika yolları tercih etmiş böylece ordu sessizce bölgeye ulaşmıştır. Kurum Han'ın güzergâh değiştirerek bölgeye bu şekilde ulaşması büyük bir taktiksel başarıdır. Bulgarların dağlardan vadiye doğru akmaya başlamaları Thema birliği için sürpriz olmuş ve maaş alma kargaşasının sürdüğü kampta askerler silahlarını dahi almaya fırsat bulamadan Bulgarlar tarafından bozguna uğratılmışlardır⁹¹. Kurum Han'ın saldırısı planlı ve amaçlıdır. Thema içindeki Strategoslar⁹² ve subayların hemen hemen hepsi Bulgarlar tarafından öldürülmüşlerdir, Thema'nın kalan askerleri Makedonya ovalarına doğru kaçmışlardır. Bulgarlar Thema için İstanbul'dan gelen asker maaşları ile birlikte kampta buldukları tüm malları ele geçirmiş oldular⁹³. Bunun ardından topladıkları ganimetlerle birlikte Sofya ovasına doğru çekildiler⁹⁴. Makedonya Themasını Struma Vadisinde dağıtan Kurum Han'ın hedefi en yakın yardım kuvvetinin artık ortada olmadığı Serdika şehridir⁹⁵. Ancak Bulgarların şehir kuşatması için vakit kaybetmesi, Struma Vadisindeki yenilginin İstanbul'a ulaşarak yardım güçlerinin gönderilmesinden önce bitirilmesi gerekmektedir⁹⁶. Serdika'nın Bulgar hâkimiyetine girmesi demek Bizans'ın Kuzeybatı istikametinde ilerlemesini durduracak ve böylece Bulgarların Makedonya üzerinde hâkimiyet kurmasını sağlayacaktır⁹⁷. İmparator Nikephoros'un Balkanlar üzerindeki ilerlemelerinin etkileri bir anda yok olacak ve imparatorluk eski noktaya yani Yunanistan kıyılarında kalmış olacaktır⁹⁸. Serdika'da tahkim edilmiş bir Bizans garnizonun bulunması ve şehrin surlarla korunması⁹⁹ kuşatmanın ilk bakışta oldukça zor olacağı izlenimi yaratmaktadır. Ancak garnizon içinde de imparatorluğun genelinde hüküm süren rahatsızlıklar baş göstermektedir. Şehirdeki subaylar İmparator Nikephoros'un vergi politikasından, Araplarla olan askeri konulardaki başarısızlığından ve ikona yanlısı tutumundan hoşnut değillerdir¹⁰⁰. Kurum Han'ın bunu bildiği ve ona göre şehirdeki askerlerle görüştüğü tahmin edilmektedir. İçeriği bilinmeyen bu görüşmelerde askerler Bulgarlara Serdika'nın kapısını açarak şehri teslim etmişler¹⁰¹ ancak şehirdeki 6 bin civarındaki askerinin Bulgarlar tarafından öldürüldüğü bilinmektedir¹⁰². Bu da şehrin Bulgarlara teslimini tam bir oy birliği ile yapılmadığı veya Bulgarların bir af sözü verip sonra bundan vazgeçtikleri düşüncelerini

⁸⁸ Theophanes, s. 665.

⁸⁹ Karatay, *Bulgarlar*, s. 195; Hupchick, s. 75.

⁹⁰ Norwich, s. 21; Kayapınar, s. 112.

⁹¹ Sophouliis, s. 187.

⁹² Strategos Themaların başında general unvanıyla bulunan askeri valilerdir. Detaylı bilgi için: Cüneyt Güneş, *Bizans İmparatorluğu Kurumları ve Unvanları (IX. ve XI. Yüzyıllar)*, Selenge Yayınevi, İstanbul 2022.

⁹³ Zlatarski, s. 127.

⁹⁴ Sophoulis, s. 187; Hupchick, s. 75.

⁹⁵ Karatay, *Bulgarlar*, s. 196; Ostrogorsky, s. 183.

⁹⁶ Fine, s. 95.

⁹⁷ Zlatarski, s. 128.

⁹⁸ Treadgold, s. 157.

⁹⁹ Runciman, s. 39.

¹⁰⁰ Hupchick, s. 76.

¹⁰¹ Crampton, s. 10; Forbes, s. 23.

¹⁰² Theophanes, s. 666; Fine, s. 95.

doğurabilir¹⁰³ ancak konu karanlık kalmaktadır. Garnizondaki subaylardan bazıları ve hayatlarını kurtaran askerler imparatorluk topraklarına doğru kaçmışlardır¹⁰⁴. Serdika'yı bu şekilde ele geçiren Kurum Han, şehrin surlarını yıktırıştır¹⁰⁵ bu sırada birçok binası da yıkılan şehir harap hale gelmiştir. Zaferin ardından Bulgarlar Tuna Ovasındaki topraklarına geri dönmüşlerdir.

Struma Vadisindeki ve Serdika'daki yenilgilerin haberi Kutsal Çarşamba günü olan 1 Nisan 809 yılında İstanbul'a ulaşmıştır. Hristiyanlığın önemli günlerinden birinde Paganlar tarafından yapılan bu yıkımlar ordu ve halk arasında büyük bir öfkeye sebep olmuştur¹⁰⁶. İmparator I. Nikephoros bu yenilgilerin intikamını almak için büyük bir Bulgar seferine karar vermiş ve hemen başta Trakya Theması olmak üzere tamamı süvari olduğunu tahmin edilebilen 17 bin asker toplanmıştır¹⁰⁷. Bu toplanım çok kısa sürede gerçekleşmiş ve 3 Nisan tarihinde Bulgaristan seferi başlamıştır. Markellai yolu üzerinden Riş geçidini kullanarak Bulgar ordusu batıda bulunduğundan dolayı bir direniş ile karşılaşmayan Bizans ordusu 8 Nisan tarihinde Bulgaristan başkenti Pliska'ya ulaşmıştır¹⁰⁸. Burada dağlara kaçmamış¹⁰⁹ Bulgarları katleden İmparator, Kurum Han'ın sarayında Paskalyayı muzaffer halde kutlamıştır¹¹⁰. Şehri tamamen yağmaladıktan sonra ise Bulgarlar tarafından surları yıkılarak harap¹¹¹ hale getirilen Serdika'ya doğru yönünü çevirmiştir. İki ordu yol boyunca hiç karşılaşmamışlardır,¹¹² Bulgar ordusu dağ geçitlerini kullanarak doğrudan Tuna havzasına doğru yol alırlarken Bizans ordusu da Pliska şehrinden güneybatı istikametine doğru Vürbitsa Geçidinden geçerek Balkan Dağlarından Sredna Gora'dan geçerek Sofya ovasına doğru gitmiştir¹¹³. İmparator Nikephoros Serdika'ya vardığında surları yıkılmış haldeki şehri tekrar tamir etmek istememiştir¹¹⁴. Ancak ordunun neredeyse tamamını oluşturan seçkin birlikler yıkıntıları temizlemek ve yeniden duvarları inşa etmek gibi bir işin onurlarına uygun olmadığını düşündükleri için rahatsız olmuşlardır. Ayrıca maaşlarını alamamış olan bu birlikler İmparatora isyan etmeye hazırlanırlarken İmparator geri dönerek başkente maaşların ödenme sözünü vermesiyle ordu yatışmış ve İmparator Serdika'da amaçlarını gerçekleştiremeden ordusuyla beraber İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır¹¹⁵. Askeri olarak geri dönmek zorunda kalsa da İmparator Nikephoros Struma vadisini, Yunanistan ve Batı Trakya'yı Bizans'a bağlı kılmak için çalışmıştır. 809 yılında Araplar arasında başlayan iç mücadeleler onları Bizans'a karşı tehdit oluşturmaktan

¹⁰³ Zlatarski, s. 127.

¹⁰⁴ Kaçanların affedilmemesi konusu sebebiyle Serdika'dan kurtulanlar Bulgarlara kaçmıştır. Runciman, s. 40.

¹⁰⁵ Runciman, s. 39.

¹⁰⁶ Norwich, s. 22.

¹⁰⁷ Theophanes, s. 666; Sophoulis, s. 190.

¹⁰⁸ Fine, s. 95.

¹⁰⁹ Norwich, s. 22; Lang, s. 51.

¹¹⁰ Sophoulis burada ana kaynak Theophanes'i hata yapmış olduğu ve İmparator Nikephoros'un Pliska'ya değil Kurum'un köyü olarak adlandırılan başka bir bölgeyi Bulgarlardan ele geçirdiklerini belirtmektedir.

¹¹¹ Ostrogorsky, s. 184.

¹¹² Runciman, s. 39.

¹¹³ Sophoulis, s. 191; Hupchick, s. 78; Theophanes, s. 666.

¹¹⁴ İmparator Nikephoros Serdika'nın Bulgarların eline geçmesine çok kızmış ve buradan kurtulan herkesi hain olarak kabul etmiştir. Bu sebeple kurtulanların af edilmeyeceklerinden dolayı Bulgarlara sığındıkları özellikle bunlar arasında Umathius adında kuşatma silahları konusunda uzman bir Arap asıllı Bizanslının da olduğu bilinmektedir. Karatay, *Bulgarlar*, s. 199; Runciman, s. 40; Lang, s. 51.

¹¹⁵ Treadgold, s. 158; Norwich, s. 22; Jenkins, s. 121.

alıkoymuştur. Bu durum İmparatorun batı siyaseti için elini kolaylaştırmıştır. Bölgeye Anadolu'dan yerli Ortodoks Rumlar iskân edilmesine hız verilmiş, evlerinden zorla çıkarılan bu insanlara toprak hibeleri ve belirli süre vergi muafiyetleri verilmiştir. Bu yeni yerleştirilen insanlardan yeni bir Thema organize edilerek bölgedeki Bizans askeri gücü sağlanmıştır¹¹⁶.

811 Yılı Seferi İmparator Nikephoros'un Ölümü

811 yılına gelindiğinde İmparator Nikephoros gerekli askeri güce ulaştığını düşünerek nihai bir Bulgar seferini gerçekleştirmeyi düşünmektedir¹¹⁷. Amacı Bulgaristan'ı yıkmak ve bu doğrultuda Tuna Nehri'ni Bizans İmparatorluğunun kuzey sınırı haline getirmektir. Bunun için sayıca çok üstün bir ordu kurulmuş ve bu orduyu finanse etmek için vergiler düzenlenmiştir. 811 yılının ilkbaharında İmparator Balkan topraklarındaki en büyük askeri gücü oluşturmuştur¹¹⁸. Arapların ani bir saldırısını önlemek¹¹⁹ için Anadolu'da küçük bir askeri birlik bırakılmıştır. Yaklaşık 70 bin¹²⁰ kişiden oluşan Bizans ordusunun yarısına yakını düzensiz gönüllü birliklerden oluşmuştur. İmparator orduya sarayın büyük, küçük tüm ileri gelenlerini damadı Michael Rangabe'yi ve oğlu Stavrakios'u¹²¹ da katmıştır¹²². Ordu zaferden emin bir şekilde İstanbul'dan 811 yılının Mayıs ayında başında İmparator bulunduğu halde uğurlanmıştır. Ordu'nun ilk durağı kuzey Markellai¹²³ kalesidir,¹²⁴ yavaş ilerleyen Bizans ordusunun merkezinde İmparator bulunmakta ve sarayının ihtişamını beraberinde getirmektedir. Yol üzerinde orduyu görenlerin etkilenmemesi imkânsızdır. Bu aslında psikolojik olarak da üstünlüğün Bizans ordusunda olmasını sağlamaktadır çünkü sayıca az olan Bulgar ordusunun kulağına imparatorluk ordusunun büyüklüğü ve ihtişamı ulaşacaktır. Bulgarlar arasında korku yayılacak ve bu korku onları savaştan alıkoyacaktır bu da Nikephoros'un amaçlarından biridir¹²⁵. Bizans ordusu Markellai Kalesi önünde görüldüğünde bu önemli gücün varlığı Bulgarlar arasında da büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. Kurum Han, savaşı engellemek adına İmparator Nikephoros'a barış için elçi¹²⁶ göndermiş ancak İmparator Bulgar sorununu kesin olarak bitirme amacıyla olduğu için barış teklifini reddetmiştir¹²⁷. Haziran ve Temmuz aylarında Bizans ordusu Doğu Balkan Dağlarına doğru yaptığı yürüyüşler ve ani saldırılarla bölgedeki Bulgar ve Slavları korkutup kaçmalarına yönelik girişimlerde bulunmuştur¹²⁸. Bu taktik işe yaramış Bizans ordusunun büyüklüğünden ve kabiliyetinden korkanlar dağların içlerine doğru kaçarak geçitlerdeki muhafızlık görevlerini bırakmışlardır¹²⁹. Her şey Bizans İmparatorluğu lehine iyi giderken

¹¹⁶ Sophoulis, s. 191-192,193.

¹¹⁷ Karatay, *Bulgarlar*, s. 196; Hupchick, s. 81.

¹¹⁸ Fine, s. 96.

¹¹⁹ Harun Reşid'in ölümü sonrası Abbasilerde başlayan iç mücadele Arapların Bizans'a bir tehdit olmamasına sebep olmuştur. Bu sayede İmparator Nikephoros Bulgar meselesi ile rahatça ilgilenebilmiştir. Norwich, s. 22.

¹²⁰ Hupchick, s. 80.

¹²¹ Runciman, s. 41.

¹²² Sophoulis, s. 196.

¹²³ Zlatarski, s. 128.

¹²⁴ Karatay, *Bulgarlar*, s. 196.

¹²⁵ Hupchick, s. 80.

¹²⁶ Norwich, s. 22.

¹²⁷ Karatay, *Bulgarlar*, s. 196; Ostrogorsky, s. 184.

¹²⁸ Sophoulis, s. 200.

¹²⁹ Fine, s. 96.

İmparatorun en yakın hizmetkârlarından Byzantios adındaki bir kişi Kurum Han'a sığınmış bu orduda morallerin bozulmasına sebep olmuştur. Byzantios'un¹³⁰, İmparatorun işgal planları hakkında Kurum Han'a bilgi verdiği şüphesizdir¹³¹. Ancak Kurum Han, ordusunu dağlarda tutarak Bizans karşısına çıkmıyor¹³² onları izlemeyi tercih ederek uygun zamanı arıyor ve Slavlar ve Avarlardan asker toplamaya çalışmaktadır¹³³. Bizans ordusu 11 Temmuz günü Bulgar başkenti Pliska'yı hedefleyerek büyük saldırıya başlamıştır. Öncü Bizans birliklerini yolları temizlemesinin ardından ordunun ana kısmı Riş geçidi üzerinde, diğer birlikler Aitos ve Vürbitsa üzerinden Bulgar topraklarına girmiştir. Bu sırada Bulgar birlikleri dağlarda saklandığı için hiçbir mukavemetle karşılaşmamışlardır. Pliska'daki Bulgar halk ordunun geldiğini haber alarak şehirden dağlara doğru kaçmaya başlamışlardır. Şehirde, iç kaleyi korumak için bir Bulgar birliği kalmıştır¹³⁴. Ancak Bizans ordusunu savaş stratejisi sebebiyle bu birliğin tamamı teslim dahi olamadan son adama kadar öldürülmüştür¹³⁵. Bulgar Başkentinin rahatlıkla ele geçirilmesi¹³⁶ sonrası bu sefere karşı olan Bizans generalleri İmparator tarafından azarlanmışlardır. İmparator Nikephoros emriyle İstanbul'a zaferi bildiren nağmeler gönderilmiştir¹³⁷.

İmparatorluk ordusu Pliska'nın dışında kamp kurarken Kurum Han ve ordusu kentin güneybatısındaki dağlarda konuşlanmaktaydılar. İmparator, Kurum Han'ın hazinelerini bularak¹³⁸ bir kısmını imparatorluk hazinesine ekletmiştir¹³⁹. Bulgarların şarap mahzenleri ordudaki askerlere açılmış ve Bizans ordusu zaferini bu şaraplar ile kutlamıştır¹⁴⁰. Şehirde bulunabilecek her şey yağma edilmeye başlanmıştır¹⁴¹. Bir süre Kurum Han'ın sarayında kalan İmparator burada kendi adıyla anılacak bir şehir kurmaya karar vermiştir¹⁴². Şehir tamamen yağma edildikten sonra kırsal bölgelerin de yağma edilmesi emredilmiştir. Bizans ordusu ileri yürüyüşünde kullanmak üzere yiyecek aramışlar yanlarında taşıyamayacakları her şeyi hayvanlar dâhil olmak üzere yok etmişlerdir. Kırsalda kalıp dağlara kaçmayan tüm Bulgar ahalisi ise yok edilmiştir¹⁴³. Bu sırada dağlarda saklanarak gelmesi gereken takviye askerleri bekleyen Kurum Han, İmparatora onun galip geldiğini ve alacağı her şeyi aldığını artık gitmesini istediği giderken de güvenli bir geçiş olup saldırmayacağına söz verdiği bir elçilik heyeti göndermiştir¹⁴⁴. Kazandığı başarılarından ve Bulgar ordusunun hiçbir direnişinin

¹³⁰ Runciman, s. 41; Zlatarski, s. 128; Byzantinos kaçarken Bulgarlara altın ve imparatorluk giysileri de götürmüştür.

¹³¹ Hupchick, s. 81.

¹³² Sophoulis, s. 202.

¹³³ Treadgold, s. 171.

¹³⁴ Jenkins, s. 125.

¹³⁵ Runciman burada şehirde kalan Bulgar bebeklerinin tarım makinelerine atılarak öldürüldüğünü belirtmektedir. Runciman, s. 41.

¹³⁶ Fine, s. 96.

¹³⁷ Hupchick, s. 81.

¹³⁸ İmparatorun ele geçirdiği Bulgar hazinesine tamamen el koyması ve bu hazineye dokunmaya cüret eden askerlerin kulaklarını ve diğer uzuvlarını kestirmesi Bizans ordusunda firarlara sebep olmuştur. Fine, s. 96; Karatay, *Bulgarlar*, s.197.

¹³⁹ Karatay, *Bulgarlar*, s. 155; Runciman, s. 41.

¹⁴⁰ Sophoulis, s. 204.

¹⁴¹ Anonim Bizans kroniğinde ise askerlerle serveti paylaştığı ifade edilmektedir. Fine, s. 96.

¹⁴² Sophoulis, s. 205.

¹⁴³ Fine, s. 96.

¹⁴⁴ Karatay, *Bulgarlar*, s. 155.

olmasından dolayı¹⁴⁵ İmparator sonucun kısa sürede geleceği ve Bulgaristan'ın tarihe karışacağından emin olduğu için bu teklifi hemen reddetmiştir. Bir hafta daha Pliska yağmalandıktan sonra şehrin çevresi ve saray ateşe verilmiştir. Böylece iki yıl arayla Pliska tekrar yok edilmiştir¹⁴⁶. Ordusunun istikametini Serdika yönüne çeviren İmparator, Sofya havzasının kontrolünü de ele geçirerek yol üzerinde de Bulgar ordusuyla karşılaşarak nihai bir zafer kazanmayı ummaktadır¹⁴⁷. Bizans ordusunun ilerlemesi oldukça yavaş törensel bir havada sürmüştür düşman başkentinin ele geçirilmesi ve mukavemet olmadan kayıpların yok denecek düzeyde olması büyük bir özgüvene sebep olmuştur bu da askerler arasında disiplinsizliğin başlamasının nedenlerinden biridir¹⁴⁸. Özgürce yağmalama ve tehdidin olmaması askerlerin savaşa isteğini etkilemiştir. Artık eve dönmek isteyen ve elde ettikleri ganimetleri kullanmak arzusunda olan askerler arasında, ordu dağlara doğru ilerlerken firarlar artmış askerler arasında düzen bozulmaya başlamıştır. Ordudaki bu artan düzensizlik subayları telaşlandırmış ve İmparatora seferi sonlandırarak geri dönüşe geçilmesinin gerektiği konusunda taleplerde bulunmalarını sağlamıştır. Ancak imparator gelen bu talepleri umursamamış ve nihai sonuca yaklaştığı düşüncesiyle geri dönüş fikrini kabul etmemiştir. Gelişmeleri takip eden Kurum Han beklediği takviyelerin ordusuna katılması ile güçlenmiştir. Bizans ordusunun Pliska 'da gereğinden fazla durması ve Serdika 'ya da doğru çok yavaş hareket etmesi ona gerekli zamanı fazlasıyla vermiştir. Gözcülerden gelen Bizans ordusundaki disiplinsizliğin arttığını gösteren haberler ordunun durumu ile ilgili hem yürüyüş yolu hem de ordunun genel durumu hakkında bilgilendirilmiştir¹⁴⁹. Bulgarların elde ettiği taze insan gücü ise ordunun moralini artırmış ve saldırı için uygun anın gelmesini beklemeye başlatmıştır¹⁵⁰.

Kurum Han ordusuna kazandırdığı yeni askerlere rağmen sayıca Bizans ordusundan hala oldukça az olduğundan dolayı meydan savaşı yapma taraftarı değildir¹⁵¹. Savaş için en uygun vakit Bizans ordusunu pusuya düşürerek hazırlıksız olarak yakalamaktır bu yüzden de Bizans ordusunun dar geçitlerden geçmesini beklemek gerekmektedir. Bu sebeple İmparator ordusuyla Serdika istikametine gitmek için Vürbitsa geçidini kullanarak Sofya Havzasına açılan geçitler için Tuna ovasına yönelmesi gerekmektedir¹⁵². Bulgarlar için Bizans ordusuna pusu kurulabilecek en iyi rotanın bu olduğu anlaşılmaktadır. Kurum Han'ın beklediği fırsat gelmiş ve Bizans ordusu bu rotayı kullanmaya karar vermiştir¹⁵³. Bizans ordusunun öncü birlikleri Vürbitsa geçidinin kuzey bölgelerine doğru giderken¹⁵⁴ ordunun İmparatorun da içinde bulunduğu ana kısmı Balkan dağlarının kuzeyindeki geçidin ağzındaki Gerlova Havzasına Preslav Dağlarındaki bir dar boğazdan gitmiştir. Bu durumda Bulgarlar Bizans'a karşı bir saldırı düzenleyebilir konuma gelmişlerdir. Bizans ordusu gözcüleri geçiş yolunun tahta çitlerle çevrelendiği¹⁵⁵ ve dağlarda düşmanların olduğunu İmparatora bildirdiklerinde İmparator durumun istişare edilmesi için ordunun durmasını

¹⁴⁵ Zlatarski, s. 129.

¹⁴⁶ Sophoulis, s. 205.

¹⁴⁷ Fine, s. 97.

¹⁴⁸ Karatay, *Bulgarlar*, s. 155.

¹⁴⁹ Norwich, s. 22.

¹⁵⁰ Hupchick, s. 83.

¹⁵¹ Sophoulis, s. 206.

¹⁵² Runciman, s. 41.

¹⁵³ Sophoulis, s. 209.

¹⁵⁴ Norwich, s. 43.

¹⁵⁵ Zlatarski, s. 129.

emretmiştir¹⁵⁶. Bizanslılar Bulgarların kendilerine saldıracaklarını beklemiyor bunun yerine yanında erzak maddesi bulunmayan orduyu açlık ve susuzluğa mahkûm edeceklerini düşünmekteydiler¹⁵⁷. Bizans komutanları ve İmparator arasında ne yapılacağına dair görüşmelerin tartışmalı geçtiği bilinmektedir¹⁵⁸. Tartışmalar nedeniyle ordu Gerlova Havzasındaki yol boyunca iki gün hareket edememiştir¹⁵⁹. Ordu yerinde sayarken disiplinsizliğin had safhaya ulaştığı askerlerin yağmalanacak yer bulma amacıyla firar ederek gitmeleri ordu içindeki bozulan moralleri ve düzensizliği daha da artırmıştır¹⁶⁰. Bizans ordusunun Bulgarlar için de sürpriz sayılabilecek bu hareketsizliği Kurum Han'a düşmanı daha yakından inceleme fırsatı vermiştir. Ordunun tek bir ana kamp halinde olmadığı küçük gruplar halinde bir dizi kamplarda birbirilerinden ayrı olarak konaklandıklarını görmüştür¹⁶¹. Bizans ordusu kampları kuzeyde Preslav Dağlarından güneye, havzanın ortasından batı tarafında doğru doğu istikametine değin kıvrılan ardından dar boğazdan kuzeye dönen Kamçıya Nehri boyunca yayılmaktadır, askerlerin kampları nehrin kuzey ve batı noktalarında yer alıyor ve nehri su kaynağı olarak kullanmaktadırlar. Bu kamplardan sancak ve çadırları ile İmparator Nikephoros 'un saray görevlileri ve imparatorluk Theması askerlerinden oluşan kampı en net biçimde ayrılmaktadır¹⁶².

Bizans ordusu bu ani duruşun geçici olduğunu düşündüğü için ordunun özellikle İmparatorun olduğu ana kampın güvenliği yeterince sağlanmamıştır¹⁶³. Ordu içindeki disiplinsizlikten kaynaklanan firarlar ve Thema komutanları arasındaki anlaşmazlıklara rağmen İmparatorun aşırı özgüvenli tavrı ordu içindeki sorunların büyümesine neden olmaktadır¹⁶⁴. Bu geçici duraklamanın günlerce sürmesi kamplardaki güvenliğin iyice gevşemesine neden olmuştur. Gevşeme ve çözülme öyle bir raddeye gelmiştir ki artık askerler kamp alanı dışında yakınlarındaki düşmandan habersizce dolaşabilmekteydiler. Kurum Han için saldırıya uygun şartlar gelişmiş Bulgar ordusu şafak vakti saldırıya geçmek için gerekli konumu almış ve hareketsiz Bizans ordusu üzerine atılmaya hazır hale gelmiştir¹⁶⁵. Kurum Han, piyade askerleri geçitten inşa ettirdiği çitlere kadar giden yol üzerinde iki yöndeki yükseltilere ve direkt olarak yola doğru inen dağ eteklerinde konumlandırmıştır. Bizans ordusunun kamplarının kuzeyindeki Prevlav Dağlarının güney eteklerine ve batıdan da havzaya doğru tepelerin arasına ilave piyade askerler yerleştirilmiştir. Havzanın batı tarafı atlı askerler için uygun hareket noktasını sağladığı için süvari Bulgar askerleri batıdaki tepelerde toplanmışlardır. Bulgarlar arasında seferberlik vardır ve ordu içinde kadınlar da savaşçı olarak bulunmaktaydılar¹⁶⁶. Kurum Han sayı itibarıyla ordusunun az olduğundan dolayı karanlıktan faydalanarak ani bir baskın yapmasının gerektiğinin bilincindedir¹⁶⁷. Süvariler ve piyadelerden oluşan ana Bulgar ordusu kuzey ve batıdan İmparatorun bulunduğu ana kampa doğru ilerlerken geri kalan birlikler tepelerin ardından kadın ve

¹⁵⁶ Hupchick, s. 84; Karatay, *Bulgarlar*, s. 155.

¹⁵⁷ Karatay, *Bulgarlar*, s. 155; Runciman, s. 41.

¹⁵⁸ Fine, s. 97; Jenkins, s. 125.

¹⁵⁹ Theophanes, s. 673.

¹⁶⁰ Fine, s. 97.

¹⁶¹ Hupchick, s. 84; Sophoulis, s. 209.

¹⁶² Hupchick, s. 85.

¹⁶³ Sophoulis, s. 209.

¹⁶⁴ Norwich, s. 22.

¹⁶⁵ Karatay, *Bulgarlar*, s. 155.

¹⁶⁶ Fine, s. 97.

¹⁶⁷ Hupchick, s. 86.

erkek askerlerin ıgıllıkları ve silahlarının birbirine vurulmasıyla oluşan korkunç bir gürültü ıkarmaktaydılar¹⁶⁸ bu taktik işe yararmış Bizans askerleri uykularından korku ile uyanarak büyük bir paniğe kapılmışlardır. İmparatorun ana kampına yapılan ilk ve yoğun saldırı imparatorluk Theması güçlerinin yenilgisi ile sonuçlanmıştır¹⁶⁹. Bu yenilgi nehir boyunca sıralanan diğerkamplara sirayet etmiş ve yenilgiler peş peşe devam etmiştir¹⁷⁰. İmparator Nikephoros¹⁷¹ ve yüksek rütbeli memurları¹⁷² bu saldırı sırasında öldürülmüşlerdir¹⁷³. Thema komutanları yakın dövüş sırasında Bulgarlar tarafından etkisiz hale getirilmişler bu ani ve şiddetli çarpışma ordunun en önemli subaylarının ölümüne sebep olmuştur¹⁷⁴. Bulgarların kampa girmesi hayatta kalan askerler ve saray mensuplarının atlı ve yaya olarak Vürbitsa geçidine kaçmalarına sebep olmuştur. Çevredeki diğerkamplar da bu savaşın ve korkutucu Bulgar ıgıllıklarının seslerine uyanmışlardır. adırlarından yarı uykulu halde çıkan Bizans askerleri karanlıkta karşılarında üstlerine gelen Bulgar oklarını bulmuşlardır¹⁷⁵. Bu panik halinde imparatorluk Themasından kaçan askerlerin görülmesi ve Nikephoros ‘un ölüm haberinin yayılması Bizans kamplarında düzeni tamamen bozmuş ve savaşmak yerine kaçmak tercih edilmiştir. Bizans topraklarına doğru kaçmaya çalışan askerler her yandan dağlardan inen Bulgar askerleri tarafından baskı altına alınmışlardır. Bölge coğrafi olarak ise Kamiya Nehrini besleyen birçok akarsudan oluşmaktaydı Gerlova Havzası bataklık özelliği göstermekteydi. Kaçan askerler güvenli olacağını düşünerek Vürbitsa geçidine doğru giden askerler Gerlova’yı ikiye bölen nehre doğru gitmişlerdir¹⁷⁶.

Panik halinde nehirden güneye doğru kaçmaya çalışan askerlerden nehre ulaşabilenler kendilerini bataklık arazinin içinde bulmuşlardır¹⁷⁷. Süvari olarak kaçan askerler piyade askerlerin önüne geçip atlarını bataklığa doğru sürmüşler ve hepsi çamur yığına saplanarak boğulmaya başlamıştır. Buna rağmen arkadan gelen Bulgar ordusunun korkusu ve Bizanslılar arasındaki büyük panik kıyıda kalmayı imkânsız hale getirmiş yoğun baskı askerleri istemsizce nehrin bataklığına doğru itilmeye sebep olmuştur arkadan gelenlerin itmesi ile askerler kendilerini bataklık içinde bulmuşlardır¹⁷⁸. Akın akın gelen askerlerin sebebiyle nehir ölü asker ve hayvan cesetleriyle dolmuştur. Böylece arkadan gelen hem Bizanslı hem de Bulgar askerleri karşı kıyıya insan ölülerinin üstüne basarak geçebilmekteydiler. Karşı kıyıya geçenlerin kurtulacak kadar şanslı olduklarını düşündükleri şüphesizdir şimdi artık imparatorluk toprakları ile aralarında bir dağ geçidi bulunmaktadır. Ancak bu dağ geçidine doğru giden yolda Bulgarlar yukarıdan ok yağmuruna devam etmekteydiler. Arkadan gelen Bulgar baskısı azalmasına rağmen Bizans ordusundaki panik hali sürmüştür. Sonunda geçide ulaşanlar burada Bulgarların yaptıkları uzun ahşap çitleri görmüş ve paniğe

¹⁶⁸ Runciman, s. 41.

¹⁶⁹ Norwich, s. 23.

¹⁷⁰ Runciman, s. 42.

¹⁷¹ Zlatarski, s. 129; Kafesoğlu, s. 25.

¹⁷² Fine, s. 97.

¹⁷³ Theophanes, s. 173; Speros Vryonis, *Byzantium and Europe, Thames and Hudson*, Londra 1967, s. 71.

¹⁷⁴ John Haldon, *Byzantium at War AD 600-1453*, Routledge, New York 2002, s. 29; Mark Whittow, *The Making of Byzantium, 600-1025*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles 1996, s. 150.

¹⁷⁵ Sophoulis, s. 210.

¹⁷⁶ Hupchick, s. 87.

¹⁷⁷ Runciman, s. 42; Jenkins, s. 125.

¹⁷⁸ Karatay, *Bulgarlar*, s. 156.

kapılan askerler atlarından inerek geçitten tırmanmaya karar vermişlerdir¹⁷⁹. Geçidi tırmanmaya çalışırken gelen oklardan çoğunluğu ölmüş hayatta kalanlar ise geçidin Bulgarlar tarafından ateşe verilmesiyle yanmaya başlamışlardır. Tahta çitin üstünden kendini karşı tarafa atanlar ise çitin altında kazılan derin hendeklere düşmüşler ve bu düşme neticesinde ayakları kırılarak hareket edememekteydiler. Yanan çiti yıkmaya çalışan askerler sebebiyle ateş yayılmış ve hendekten geçmeye çalışan askerler ve atların üzerine devrilerek ölmelerine sebep olmuştur¹⁸⁰. Buradan kurtulabilen çok az insan Bizans topraklarına ulaşabilmiştir bunlardan biri de imparatorun oğludur ancak neredeyse herkes aldığı yaraların etkisiyle bir süre sonra ölmüşlerdir. Bulgarlar kaçan Bizans askerlerini daha fazla takip etmeyerek çitlerde takibe son vermişlerdir. Savaş sonrası şafak sökerken Bulgarlar savaş alanında imparatorluk hazinesini ele geçirmişlerdir. Ayrıca alınan çok sayıda esir Bulgarların ele geçirdikleri topraklar olan Trans-Tuna hattına yerleştirilerek sınır muhafızı olarak kullanılmak üzere bu az nüfuslu bölgeye götürüldüler. Merkezdeki kampa yapılan ilk saldırı sırasında ölen İmparator Nikephoros'un cesedi ölüler arasında elbiselerinden tanınarak bulunmuştur cesedin kafası kesilmiş kafatası¹⁸¹ çıkarılmış temizlendikten sonra içi altın ile kaplanmış¹⁸². Kurum Han'a sunulan bu kafatası¹⁸³ kadeh halini almıştır. Kurum Han zaferini kutlamak için verdiği ilk ziyafette içi şarap doldurulmuş ve Kurum Han yanındaki Slav beylerine bu kadehi zaferlerinin sonsuz nişanesi olarak Slavca şerefe anlamına gelen "Zdravitsa"¹⁸⁴ diyerek sunmuştur¹⁸⁵. İmparator Nikephoros'un kafatası törensel bir içki kadehi halini almıştır. Savaş esnasında birçok Bizanslı aristokrat ve önemli devlet adamları ile ordunun komutanları ölmüştür. Trakya ve Makedonya Themasını tamamı kaybedilmiştir. Ağır yaralar alan İmparatorun oğlu ve halefi Stavrakios¹⁸⁶ hayatta kalmayı başarmış savaş alanından kaçırılmıştır. İstanbul'a ulaşan Stavrakios burada taç giydirilerek tahta çıkarılmıştır¹⁸⁷. Ancak aldığı yaralarının etkisi ile hükmedemeyen Stavrakios eniştesi Michael Rangabe¹⁸⁸ tarafından tahtından indirilerek¹⁸⁹ bir manastıra kapanmaya zorlanmış ve burada ölmüştür¹⁹⁰. Bizans ordusu için derin bir travma yaratan bu yenilgi sonrası sağ kurtulabilen komutanlardan birçoğu kendilerini manastırlara kapatarak burada ölmeyi beklemişlerdir. Savaş sonrası Kurum Han da birçok kayıp vermiş olduğundan zaferin ardından Bizans topraklarına hemen saldırmamıştır. Kısıtlı bir insan gücüne sahip olan Han'ın kayıpları Bizans'tan oldukça az olmasına rağmen kendi sahip olduğu silahlı nüfusu göz önüne aldığımız zaman oldukça fazladır. Üstelik ülkesi imparatorluk ordusu tarafından 2 sene arayla üst üste çığnenmiş¹⁹¹ ve kaynakları yağma edilmiştir en önemlisi artık başkenti Pliska tamamen bir harabeye dönmüştür. Ancak bu zafer ile Bulgarlar, Avar ve Slavlar arasında gücünü

¹⁷⁹ Hupchick, s. 87.

¹⁸⁰ Sophoulis, s. 212.

¹⁸¹ Runciman, s. 42.

¹⁸² Fine, s. 97.

¹⁸³ Norwich, s. 23.

¹⁸⁴ Slavca şerefe anlamına gelmektedir. Runciman, s. 42.

¹⁸⁵ Karatay, *Bulgarlar*, s. 156; Jenkins, s. 125.

¹⁸⁶ Norwich, s. 23.

¹⁸⁷ Ostrogorsky, s. 185.

¹⁸⁸ Norwich, s. 23.

¹⁸⁹ Runciman, s. 42.

¹⁹⁰ Karatay, *Bulgarlar*, s. 156.

¹⁹¹ Zlatarski, s. 129.

ve prestijini artırmıştır. Bulgar hâkimiyeti altında yaşamayan diğer Slav gruplarına karşı da müttefiklik açısından kazanmış olduğu bu zafer önemli bir adım olmuştur¹⁹².

Sonuç

Büyük Bulgarya Devleti'nin Kubrat Han'ın ölümü sonrası yıkılması ile beş oğlunun göçü gerçekleşmiştir. Akabinde kendi ordasıyla Dinyester ve Dinyeper Nehirleri arasına göçen ve ardından Tuna havzasında kendisine yurt tutan Asparuh Han ile 679 yılında Tuna Bulgar Devletini kurmuştur. Devlet çoğunluğunu Bulgar Hanları Listesinden tanıdığımız¹⁹³ hanlar tarafından yönetilmiştir. Devlet, Tervel Han'ın ölüm tarihi 718 den 777 yılında tahta geçen Kardam Han'a kadar sancılı bir süreç geçirmiştir. İç mücadelelerle geçen bu sürede Bizans kaynakları genellikle Bulgarlar hakkında sessizdir. Bu durum hem Bulgarların kendi siyasi meseleleri ile ilgilenmesi hem de Bizans'ın doğu sınırı ile meşgul olmasıyla açıklanabilir.

777 yılı sonrası Kardam Han'ın Tuna Bulgar, Bizans İmparatorluğunda da İmparatoriçe İrene ve İmparator VI. Konstantin'in bulunmaları özellikle İmparatoriçenin hem Balkan topraklarında yaşayan Slavlara ve Bulgarlara olan ilgisi ile yeniden canlı bir döneme girilmiştir. Bu süreçte Bizans, Balkanlardaki Slavları hâkimiyeti altına almaya çalışmış aynı şekilde de Kardam Han öndeliğindeki Bulgarlar da kendilerine Slav müttefikleri aramıştır. Kısacası her iki devlet içinde Slavlar'ı hâkimiyet altına almak önemli bir amaç haline gelmiştir. Genel olarak bakınca bu dönemde Bulgarlar bir adım öndedirler. İstanbul'da halkın ve devlet adamlarının memnun olmadığı İrene'nin darbe ile tahtından indirilmesi ve saray hazinearı Arap asıllı Nikephoros' un İmparator ilan edilmesi Bizans'ın Balkan ve Bulgar meselelerinde daha sert ve silah yoluyla sorunları çözmeye yakın olduğu bir dönemi getirmiştir. Aynı tarihlerde de Avarların Franklar tarafından yıkılması ile Avarlardan ayrılan Panonya'lı Bulgarların, Tuna Bulgar Devletine katılımları ve kaynaklarda henüz kökeni ve tahta geçişi hakkında tartışmaların olduğu Kurum'un Kardam Han sonrası Tuna Bulgar Devleti tahtına geçişi Bulgar-Bizans ilişkilerinde kanlı ve zorlu bir dönemi meydana getirmiştir. Bulgar meselesini kökünden çözmeye kararlı olan İmparator Nikephoros doğu sınırındaki amansız düşman Arapların kendi iç işleri ile meşgul olmalarını fırsat bilerek batı seferine çıkmaya karar vermiştir. Bunun için ilk adımı 807 yılında atan İmparator seferi yarıda keserek dönmek zorunda kalmış ama amaçlarından vazgeçmemiştir. Bölgeye Anadolu'dan insan nakli yapılarak yeni Themalar kurulmuştur. Bununla birlikte İmparatorun niyetini anlayan Kurum Han da Bizans'a karşı askeri faaliyetlere girişmiş ve 808 ve 809 yıllarında Bizans Themalarına karşı saldırıya geçmiş bu doğrultuda 809 yılında Serdika şehri Bulgarlar tarafından ele geçirilmiştir. Bizans'ın buna cevabı 809 yılında Bulgar başkenti Pliska'yı yağma etmek olmuştur. Bu süreçte Bulgarların özellikle Trakya'ya sürekli akınları bulunmaktadır. İmparator Nikephoros' un 811 yılında nihai bir zafer için kurduğu büyük ordu ile Tuna Bulgarlara yürümesi Bulgar başkenti Pliska'nın bir kez daha yıkılmasına sebep olmuştur. Bu sefer sırasında İmparator hiçbir canlıya acımamış ve oldukça sert davranmıştır. Ancak ordu içindeki disiplin eksikliği ve İmparatorun aşırı özgüveni dar dağ geçitlerinde Bulgarların kurduğu tuzaklara düşerek canından olması Bizans İmparatorluğu için bir şok etkisi yapmıştır.

¹⁹² Hupchick, s. 89.

¹⁹³ Detaylı bilgi için: Ali Ahmetbeyoğlu, "Bulgar Hakanları Listesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, sa. 14, 1994, s. 1-8.

İmparator Nikephoros' un Bulgarlar tarafından öldürülmesi 378 yılında Gotlar tarafından öldürülen İmparator Valens'ten sonra bir iltir. 811 yılındaki seferde Bizans ordusunun neredeyse tamamı yok edilmiştir. İmparatorun oğlu Stavrakios İmparator ilan edilmiş ancak savaşta aldığı yaralardan dolayı ölmesi sonra tahta Nikephoros' un damadı olan Michael Rangabe geçmiştir. Ancak onun da Kurum Han karşısında pasif hali ve Vernisika Savaşındaki yenilgisi tahtından olmasına sebep olarak yerini Ermeni komutan Leon'a tahtı bırakmasına sebep olmuş Leon, IV. Leon adıyla tahta çıkmıştır. Tuna Bulgarları 811 yılındaki zaferden ve ardından Vernisika Savaşının getirmiş olduğu uygun ortamdan içine girdikleri durumdan dolayı yeteri kadar yararlanamamıştır. Sayıca az olan Bulgarlar özellikle başkentleri Pliska'nın iki defa yağmasından dolayı oldukça acı çekmişlerdir. Kurum Han 813 yılında gözünü İstanbul'a çevirmiş ancak kuşatma başarıya ulaşmamış ve Kurum Han 814 yılında ağzından ve burnundan kan boşalması ile ölmüştür. Onun ölümü sonrası oğlu Omurtag Han Tuna Bulgar tahtına çıkmış ve seferi sonlandırıp Bizans ile 30 yıllık bir barış dönemine girilmesini sağlamıştır. Omurtag Han'ın bu tavrı Bulgarların da hem maddi hem de manevi olarak zor durumda olduğunu göstermekte ve barışın özellikle Bulgarların kendilerini yenilemesi için gerekli olduğunu göstermektedir. Tuna Bulgar Devleti tarihinde Kurum Han'ın iktidara gelişi Bulgarların Bizans İmparatorluğu karşısında savunma halinden saldırı haline geçişi oldukça önemlidir. Kurum Han'ın iktidarı Bulgar kimliği ve geleceği açısından oldukça önemli sonuçlar doğurmuştur. Bulgarlar içinde buldukları coğrafya sebebiyle bir Slav denizinin ortasındadırlar. Kurum Han bu Slav denizi içinde boğulmak yerine onları kendi tebaası yapmış ve aslında devleti bir Bulgar-Slav devleti haline getirmiştir. Çünkü her ne kadar Avarların yıkılması sonrası Tuna'ya bir yeni Bulgar kitleleri girmiş olsa da bu sayı yetersizdir. Kurum Han da bunu bildiği için Slavlarla anlaşmayı ve onları kendi tebaası olarak kullanmayı uygun bulmuştur. İmparator Nikephoros' un kafasının eski bir gelenek üzerine kesilerek içi temizlendikten sonra altın veya gümüş ile kaplandıktan sonra zafer nişanesi olarak yanında bulunan onunla savaşan Slav kabile önderleriyle onların dilinde Zdravitsa diyerek içmiştir. Özellikle Kurum Han sonrası tahta geçen oğlu Omurtag Han'ın Slavlara Hristiyanlık sebebiyle düşmanca bir politika izlediği düşünülürse son derece dikkat çekici ve önemlidir.

Kaynakça

- Ahmetbeyoğlu, Ali, "Bulgar Hakanları Listesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 14, 1994, s. 1-8.
- _____, "Kurum Han", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı. 25, 1989, s. 44-48.
- Avcı, Casim, *İslam-Bizans İlişkileri 610,847*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.
- Chary, Frederick. B, *The History of Bulgaria*, Greenwood, California 2011.
- Crampton, R. J., *A Concise History of Bulgaria*, Cambridge University Press, Cambridge 2005.
- Feher, Geza, *Bulgar Türkleri Tarihi*, Türk Tarih Kurum Yayınları, Ankara 1984.
- Fine, John, *The Early Medieval Balkans*, The University of Michigan Press, USA 2000.
- Forbes, Neville, *The Balkans: The History of Bulgaria and Serbia*, Clerandon Press, Oxford 1915.

- Güneş, Cüneyt, *Bizans İmparatorluğu Kurumları ve Unvanları (IX. ve XI. Yüzyıllar)*, Selenge Yayınevi, İstanbul 2022.
- Haldon, John, *Byzantium at War AD 600-1453*, Routledge, New York 2002.
- Hupchick, P. Denis, *The Bulgarian-Byzantine Wars for Early Medieval Balkan Hegemony*, Palgrave Macmillan, USA 2017.
- Jenkins, Romilly, *Byzantium The Imperial Centuries AD 610-1071*, Barnes&Noble Books, New York 1993,
- Kafesoğlu, İbrahim, *Bulgarların Kökeni*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1985.
- Karatay Osman, “Kuber Han’ın Göçü ve Türk İsimli Sırp Kralları”, *Bilig*, Sayı. 18, Yaz 2001. s.27-47.
- _____, *Bulgarlar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018.
- _____, “Tuna Bulgarları”, *Doğu Avrupa Türk Tarihi*, Ed. Osman Karatay, Serkan Acar, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2013.
- Kardaras, Georgios, *Byzantium and the Avars, 6th-9th Century AD Political, Diplomatic and Cultural Relations*, Brill, Leiden-Boston 2010.
- Kayapınar, Ayşe, “Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti”, *Balkanlar El Kitabı*, ed. Osman Karatay- Bilgehan A. Gökteğ, Cilt 1, Karam Araştırma ve Yayıncılık, Çorum/Ankara 2006.
- Lang, David, Marshall, *The Bulgarians From Pagan Times to the Ottoman Conquest*, Thames And Hudson, Southampton 1976.
- Madgearu, Alexandru, *Byzantine Military Organization on the Danube, 10th-12th Centuries*, Brill, Leiden-Boston 2013.
- Norwich, John Juluis, *Bizans Yükseliş Dönemi (803-1081)*, Çev: Selen Hırçıl, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2013.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev: Fikret Işıltan, Türk Tarihi Araştırmaları Yayınları, Ankara 2011.
- Runciman, Steven, *The First Bulgarian Empire*, G. Bell & Sons Limited, Londra 1930.
- Sophoulis, Panos, *Byzantium and Bulgaria 775-831*, Brill, Leiden-Boston, 2012.
- Theophanes, *The Chronicle of Theophanes the Confessor, Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*, Clarendon Press, Oxford 1997.
- Treadgold, Warren, *The Byzantine Revival 780-842*, Stanford University Press, California 1988.
- Vryonis, Speros, *Byzantium and Europe*, Thames and Hudson, Londra 1967.
- Whittow, Mark, *The Making of Byzantium, 600-1025*, University of California Press Berkeley, Los Angeles 1996.
- Zlatarski, Vasit Nikolov, “Kurum Han”, Çev: Türker Acaroğlu, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı.11, 1982, s. 125-146.